

શ્રી ધર્મમંગલશિષ્ય-વિરચિત

શ્રી અજપુર (અજાર) નગરમંડનપાર્શ્વનાથસ્તોત્ર (ભાષા) ॥

સં. વિજયશીલચન્દ્રસૂરિ

સૌરષ્ટ્રમાં દીવ બંદરની નજીકના ડાહ્યા શહેરથી ચાર-પાંચ કિલોમીટરના અંતરે આવેલ જૈન તીર્થક્ષેત્ર 'અજાર' તે જ આ સ્તોત્રમાં વર્ણવેલ અજપુર નગર. રામાયણના નાયક રામના દાદા 'અરણ્યકેતુ' રજાણ, પોતાના 'અજપાલ' એવા બીજા નામ ઉપરથી સ્થાપેલું નગર તે અજપુર-એવું પ્રતિપાદન આ સ્તવનમાંથી પ્રાપ્ત છે. તે નગરમાં નિર્મેલા જૈન મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠિત પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા--જે હાલ અજાર પાર્શ્વનાથ તરીકે સુપ્રસિદ્ધ છે તેનું વર્ણન કરતી, સોઝમાં શતકમાં રચાયેલી, આ ગુજરાતી ગેય રચના છે, જે ૩૭ કડીઓમાં વિસ્તરેલી છે. તેની અંતિમ ૨ કડી જોતાં, સંવત ૧૫૬૩માં ડાહ્યાનગરમાં ચોમાસું રહેલા, 'ધર્મમંગલ' નામે ગુરુના શિષ્ય (અનામી) કોઈ મુનિરાજે આ રચના કરી હોવાનું પ્રતીત થાય છે. અને સં. ૧૬૭૧માં ડાહ્યામાં જ ચાતુર્માસ રહેલા ગણિ ભક્તિકુશલે આ પ્રતિ લખી છે, તેમ તેની પ્રાંત-પુષ્પિકાથી સમજાય છે. પ્રતિ ૧ પાનાંની જ છે.

કૃતિમાં વર્ણવેલી ઘટના સંક્ષેપમાં આ પ્રમાણે છે :

પ્રથમ તીર્થંકર આદિનાથ ઋષભદેવના પહેલા પુત્ર ભરત ચક્રવર્તી, તેમના મોટા પુત્ર રાજા આદિત્યવંશ; તેમનાથી 'સૂર્યવંશ' પ્રવર્ત્યો. તે સૂર્યવંશમાં અસંખ્ય અસંખ્ય પેઢીઓ વહી ગયા પછી ઘણા કાલાંતરે, અયોધ્યામાં એક રાજા થયો, જેનું નામ અરણ્યકેતુ હોવાનું આ સ્તોત્રમાં જાણવા મળે છે. જૈન રામાયણ પ્રમાણે તેનું નામ 'અનરણ્ય' મળે છે.

આ રાજાના પુત્રનું નામ જ દશરથ અને તેના પુત્ર રામ.

રાજા અરણ્યકેતુ દિગ્વિજયાર્થે નીકળે છે, અને દક્ષિણમાં દેશો જીતતાં ગુર્જર ભૂમિમાં તે પહોંચ્યો ત્યાં જ તેના પૂર્વકર્મના યોગે તેના શરીરમાં ૧૮ જાતિના કુષ્ટ સહિત અનેક રોગો ઉત્પન્ન થઈ ગયા.

વૈદ્યોનાં ઔષધો અને જ્યોતિષી-તાંત્રિકોની ક્રિયાઓ-બધું જ તે વ્યાધિઓને શમાવવાને વ્યર્થ નીવડ્યું, ત્યારે મંત્રીની સલાહથી રાજા નજીકમાં આવેલા શત્રુંજય

તીર્થની યાત્રા કરવા ગયો. યાત્રા પૂર્ણ થયેથી રાજા સ્વદેશ પાછા ફરવાનો ટૂંકો માર્ગ મંત્રીને પૂછે છે, જેના જવાબમાં મંત્રી રાજાને (તથા સેનાને) દીવબંદરે લઈ આવે છે, જેથી દરિયાઈમાર્ગે ઇટ પોતાને ઘેર પહોંચાય એવી તેની ધારણા હશે. દીવને 'દીવમંદિર' એવા નામે કવિ ઓઢાંધાવે છે તે અહીં નોંધપાત્ર છે.

રાજા દીવ પહોંચે છે, તે જ અરસામાં, કોંકણના સાગરઢેડૂ શેઠ ધનસારનાં વહાણો દરિયાઈ તોફાનમાં સપડાતાં, શેઠે અધિષ્ઠાયક દેવની સાધના કરી છે, જેના પ્રતિભાવરૂપે થયેલી દેવવાણીથી શેઠે જાણ્યું કે વહાણ નીચે પાણીમાં પેટી છે, તેમાં પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ છે. તે પેટી કાઢો, તે લઈને દીવ જાવ, ત્યાં રાજાને સોંપો, રાજા તે મૂર્તિને પૂજી તેનું સ્નાત્રજલ શરીરે ચોપડે તો નીરોગી થાય.

શેઠે તેમજ કર્યું. રાજાએ પળ પૂજાનું જલ પ્રયોજી રોગમુક્તિ મેઢવી. તે જ રાત્રે તે રોગોના દેવો રાજાને સ્વપ્નમાં આવ્યા, અને કહ્યું કે અમારે તો હજી છ માસ તમારા શરીરમાં રહેવાનું હતું, પરંતુ આ મૂર્તિના પ્રભાવ આગઢ અમે લાચાર છીએ. પળ અમારે તે સમય તો પૂરો કરવો જ પડે. માટે એક અજ કહેતાં બકરાના શરીરમાં અમે છ માસ વાસ કરીશું, પળ તે રોગિષ્ઠ અજને છ માસ તમારે પાલવો પડશે. એમ કહી રોગો અદૃશ્ય થયા. બીજી સવારે પ્રાંગણમાં આવેલા રોગિષ્ઠ અજને રાજાએ અપનાવ્યો, ને છ માસ તેને પાલ્યો, તેથી તેનું નામ થયું અજપાલ.

એ પછી રાજાએ તે અજને પાઢેલો તે સ્થાન પર 'અજપુર' નગર વસાવી, તેમાં મંદિર રચાવી, તેમાં તે પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી, અને પછી પોતે અયોધ્યા ચાલ્યો ગયો.

કવિ કહે છે કે આ ઘટના શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી કૃત શત્રુંજયકલ્પના અનુસાર ૧૧ લાખ ૮૨ હજાર વર્ષ પૂર્વે ઘટી હતી. આ થયો કથાસંક્ષેપ.

એ અજપુર તે જ અજાગૃહ અને અત્યારનું અજાર. અજારમાં પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા અત્યારે પળ મોજૂદ છે. તે ક્ષેત્રમાં જ્યાં ક્યાંય પળ ઢોદકામ થાય ત્યાં કોઈ ને કોઈ જૈન મૂર્તિ કે સ્થાપત્યકીય અવશેષો પળ મઢ્યા જ કરે છે. થોડા વખત અગાડ પળ, અજાર પાર્શ્વનાથની અત્યારે છે તેવીજ 'સેન્ડ સ્ટોન'ની એક પ્રતિમા ઢંડિત હાલતમાં મઢી આવી હતી.

વધુમાં, આ ગામમાં એક સ્થાન (ટીંબો) છે, તે આજે 'અજયપાલના ચોરા' નામે ઓળખાય છે. ત્યાં સ્થિત જૈન શિલ્પો ગોઠવાયેલા છે, જે દેવ તરીકે પૂજાય છે અને ગ્રામ જનોની આસ્થાનો વિષય છે. ત્યાં ૨-૩ વૃક્ષો છે, જેનાં પાંદડાં આજે તાવ-તરિયા વગેરે રોગો મટાડવાના ખપમાં આવે છે, અને લોકો ચમત્કારિક વૃક્ષ તરીકે તેની માનતા પળ રાખે છે. સંભવ છે કે એ ઓટ નીચે કાંઈ ઇતિહાસિક અવશેષો દટાયા પડ્યા હોય. લોકધારણા એવી છે કે તે ઓટનું ઉત્ખનન કરવાથી અપમંગલ થાય, તેથી ગ્રામજનો ખોદવાના પક્ષમાં નથી હોતા. આજે આ ગામમાં જૈનોની વસ્તી નથી તે પણ એક વિચારવાજોગ હકીકત છે.

અજપુર પાર્શ્વનાથસ્તોત્ર (ભાષા)

એં નમઃ ॥

સારયસસિસમ કાય માય 'સારય' સમરેવિ ।

નિઅગુરુ ગોયમ પાય નમેવિ તસ અનુમતિ લેવિ ॥

નયર 'અજ્ઞાત' મંડળત સિરિ પાસજિણેસર ।

માનવ-માનસ-વંછિઅત્થ - દાયક અલવેસર ॥

નોલવર્ણ નવ કરતણુ એ ત્રેવીસમો જિણંદ ।

વામાનંદન વીનવું એ , નિસ્માલડી એ, દીઠઈ પરમાણંદ ।

મળોરહીએ દીઠઈ પરમાણંદ ॥ ૧ ॥

આદિહિ આદિજિણંદપુત્ત ભરહેસર કહીઈ ।

ષટ્ત ધંડ માર્હિ જાસ આળ નરવર સિરિ વહીઈ ॥

તસસુત આદિત્યયશા રાય બલિં ત્રિણિ ધંડ સાધઈ ।

પુત્ર પૌત્ર-કોડિહિં કરે સાયર જિમ વાધઈ ॥

સૂરિજિવંસિં ઉપના એ સંઘાતીત રજાન

આવઈ કર્મનું ક્ષય કરીએ નિં । પામઈ કેવલનાળ । મં ॥૨॥

સાગર લાખ પંચાસ કોડ પુહતે તવ હુઆ ।

અજિઅનાહ બીજા જિણંદ સાવત્થિં ગિરુઆ ॥

ઈણિ પરિ અનુક્રમિ સૂરિયવંસિ સાધઈં ત્રિણિ ધંડ ।

‘अरण्यकेतु’ राजा हूउ लिइ देश पदंड ॥

उत्तर पूरव पश्चिमइ ए साधंतु नरनाह

दक्षिण पासइ आवीउ ए नि० । यूजर धरतीमार्हि । म० ॥३॥

कर्मविशेषइ देहमार्हि उप्पन्ना रोग ।

कुष्ट अढार करइ क्लेश लिइ तेहनो भोग ॥

आधि अधिक वाधि नरिंद तनु आकुल थाइ ॥

भूख तरस भूपतितणी निद्रा वली जाइ ॥

सकल वैद्य तिहिं तेडीइ ए औषध करइ अनेक

जाण-जोसी सवि पूछी[इ] ए । नि० । रोग न लागइ टेक । म० ॥४॥

कटक अवाटी रहिउ गय अति आरति आणइ ।

तिणि दुखि सहइ अदन-अरथि नवि बइसइ भाणइ ॥

तउ प्रधान इम वीनवइ सुणि जगदाधार ।

सोरठदेसह मंडलउ सत्रुंजय सार ॥

इहां आसन तीरथ अछइ ए दीठइ दुर्गति दुरि

टलइ वलइ वान देहना ए । नि० । अवर न एह सम कोइ । म० ॥५॥

एक कोडाकोडि आठ लाख आठ सहस उदार ।

भरहादिक नखर कर्या सेत्रुंज उद्धार ॥

पूरव नवाणुं रिसहदेव पुहता विहरंता ।

जिणहर जिणपडिमा असंख वली सिद्ध अनंता ॥

पुंडरीक पंच कोडि सिउं ए द्रविड वाल दस कोडि

मुगति गइ एणइ तीरथिइ ए । नि० । अनंती कोडाकोडि । म० ॥६॥

तीरथमहिमा सुणी गय तव यात्रा आवइ ।

सात क्षेत्र वित वावतु कलि सोह चडावइ ॥

पहिलुं प्रथम जिणंद पाय भेटइ सुविचार ।

स्नात्र महोत्सव आरती मंगलेवु सार ॥

चैत्यवंदन करी नाट रुप वित वावइ भूपाल

धजारोप जिणमंदिरि ए । नि० । देई पहिरइ माल । म० ॥७॥

थानकि थानकि जिन प्रासादि प्रतिमा पूजेई ।
 द्रव्य भाव भेदिई करी नरभवफल लेई ॥
 तलहटीई आवी नरिंद दिइ संघह मानह ।
 साहमीवच्छल करइ सार याचकनई दान ॥
 यात्रा करीनई पूछिउं ए आघु अच्छइ देस
 तव मंत्रीसर वीनवइ ए । नि० । 'दीव' छइ बेट नरेस ॥ म० ॥८॥

वस्तु ॥

माय सायर (सारय) २ गोयम गुरु पाय
 पणमिअ पास 'अजाहरु', नवउं रिसहसुत भरह नखर
 तास पुत आदित्ययशा सूरि वंशि सिरि अजिअजिणवर ।
 मुणिसुव्वय - नमि अंतरीई, अरण्यकेतु भूपाल ।
 देश साधी सिद्धाचलिई, यात्रा करी सुविसाल २ ॥ ९ ॥

ठवणि ॥

विमलगिरिवर थिकी दीविमंदिरि गया
 कर्मवसि कुष्टभरि रय आकुल थया ।
 ताम कुंकुण थिकी मंदिरे पुरिया
 वाहण धनसारि धणधनि संपूरिया ॥१०॥
 आवतां तिहांथी वाहण वेलई वहई
 बहुल लाभि भरिया समुद्रमाहिं रहई ।
 वायु वादलि खरुं सायरि जल पडइ
 मरण धन नई भई लोक शोकिं रडइ ॥११॥
 वणिग धनसार तव देव पूजा करइ
 सार नउकारनउ जाप हीअडइ धरइ ।
 एतलइ देवतावाणि गयणिई हुई
 पेटीअ लेइयो जलहमाहिं जई ॥१२॥
 पेटीअ संपुट आविसिइ जेतलइ, वायु वादल खरुं जाइसइ तेतलई ।

अवनीपति पूजसिइ दीवि हरखिइ वली,

पासप्रतिमाजलिइ कुष्ट जासिइ टली ॥१३॥

एहनी आदि न कोई जाणइ सही, वरसनां लाख ज समुद्रमांहि रही ।

वरुण हुं वासव पूजतु पासनइ दीविमंदिरि जई आपयो रायनइ ॥१४॥

सेठ धनसारि ते सकल सीख जि करी, वाहण वेगिइ दीवि आव्या तरी ।

पदम धनसारि परवारसिउं परवर्या,

पासजिण-पेटिका लेव करि उतर्या ॥१५॥

सकल जन मेलि करि भेर भुंगल भारि,

मुरज नीसाण सरणाइआ सुस्सरिइ ।

ठाणि ठाणिइं नरनारि वधावीइ, सेठ पेटी लेई राय घरि आवीइ ॥१६॥

ताम नरपति भणइ असुख छइ मूंहनई,

एवडउ उच्छव करु छउ केहनई ।

भेटि आवी छइ रेग जावा तणी, राय आणंदि आ वात श्रवणे सुणी ॥१७॥

वस्तु ।

सेत्रुंजि यात्रा २ करी नरनाह

दीवि मंदिरि जव आवीआ करम रेगि पीडा नरेसर ।

तव कुंकुणदेसह थिकी पूरइ वाहण धनसार ॥

मंदिर वलता तिहांथीअ सुखयणि पेटी लेई सार ॥

अति उच्छव राय आगलिइं भेटि करइ धनसार ॥१८॥

ढाल

पेटीअ संपुट जूजूआ ए नरेसुआ, भूपतिदृष्टिइं थाइ ।

प्रगट्या पास जिणेसरु ए नरेसूआ ऊलट अंगि न माइ ॥१९॥

न्हवण करी सुरभि जलिइं ए, न० । सींचइं रायनि देह ।

कुष्ट ताप ततखिण टलिइ ए, न० । जिम जगि वूठइ मेह ॥ २० ॥

अरचइ चंदनि केसरिइं ए, न० । मेलिअ घन घनसार ।

चंपकमाल चडावीइ ए, न० । जाइ जुही मंदार ॥ २१ ॥

वालउ वेउलि केतकी ए, न० । करणी लाल गुलाल ।

मचकुंद मरुड मालती ए, न० । कुंद मकुंद तमाल ॥ २२॥
 सिंदुवार वर पारध्रिं ए, न० । भगतिइं पूजइ भूप ।
 कृष्णागुरु कपूरनं ए, न० । ऊगाहं वर धूप ॥ २३ ॥
 पुष्प फल चय ढोअतउ ए, न० । आरती मंगलदीप ।
 अतिऊलटिइं भूपति करइ ए, न० । भाट भणइ चिरं जीव ॥ २४ ॥
 भाविइं जिन वंदन करइ ए, न० । अवनिइं तित्र पणाम ।
 निसि सुहणइ गदपालकू ए, न० । कहइ राय दिउ अम्ह ठाम ॥ २५॥
 रही न सकुं देहि तुम्ह तणइ ए, न० । पासजिण न्हवणइ नीरि ।
 षटमास ते अज पालजो ए, न० । रहिवउं जेह सरीरि ॥ २६ ॥
 राय वचनि ते मानिउ ए, न० । सहइ कहइ अजपाल ।
 करमवसि ते एकलउ ए, न. । पास पूजइ त्रिणि काल ॥ २७ ॥

वस्तु ॥

पास जिणवर २ न्हवणजलि राय
 कुष्ट अढार गया टली मिली वात धनसार-कहिअ
 चंदन-केसरि अरचि करिइं सिंदुवार वरजाइ जुहीअ ।
 चंपकमाला पूजतां सुंहणामांहि गदपालि ।
 वात कही ते पालतां नाम हूउं अजपाल ॥ २८ ॥

भाषा

सेतुंजिगिरि तलहटीइं सार, सायर तीरि सोहविउं ए
 जिहां अज पालतुं तिहां अजपालि, अजपुर नयर वसाविउ ए ॥ २९॥
 गढ मढ मंदिर पोलि विशाल जिनमंदिर सोहामणु ए २ ।
 महामहोच्छव थाप्या पास, सुंदरि करइं वद्धामणु ए ॥ ३० ॥
 परिसरि अचरहं देहरी मज्झि, जिणवर पडिमा थापीइ ए ।
 पूजा कारणि राय अजपालि, सोल गाम तव आपीइं ए ॥ ३१ ॥
 पास अजाउर पूजी राय, उवझा नयरिं आवीअ ए २ ।
 दशरथ सुतनई सूपी राज, लेई संजम भावीआ ए २ ॥ ३२॥

दशरथनंदन लखमण राम नाम निरंतर सहू जपइ ए ।

त्रिणि कोडि मुनिवरसिउं राम, सेवुंजि आठि कर्म खपइ ए२ ॥३३॥

तस संतानिइं पांडव पांच, जणणी गुरु धरणी सहीअ ।

सिद्धा इणि परि सुणउ सहू कोइ, सिद्धाचलि सवि कर्म दहिअ २ ॥३४॥

अजाहरि थाप्यानी आदि वरिस संख्या सहूइ सुण उ ।

ब्यासी सहस नइ लाख इग्यार, हूआं भविअण मनि गणउ २ ॥३५॥

सेवुंज तीरथ महिमा कप्प भद्रबाहू गणहर कहीअ ।

ते जोई धर्मपंगल सीसि पास अजाहर थुइ लिहीअ २ ॥३६॥

पनर ब्रह्मसठिइ ऊना नयरि आसो सुदि आठमि दिनि ए ।

जे नरनारि निरमल भावि भणइ गणइ ते सांभलइ ए ॥

मनवंचित सुख साधक तास घरअंगणि सुखरु फलइ ए २ ॥ ३७ ॥

इतिश्री अजपुरनगरमंडनपार्श्वजिनराजस्तोत्रं संपूर्ण ॥ भक्तिकुशल

गणिनालेखि । उन्नतदुर्गे । सं. १६७९ व. श्रा. व. ५. ॥